

Акадэмікі Гарэцкія Гаўрыла Іванавіч і яго сын Радзім Гаўрылавіч вызначылі мой лёс і зрабілі яго шчаслівым, надалі майму жыццю новы сэнс – навучылі любіць Беларусь, людзей і навуку. З глыбокай удзячнасцю маім дарагім Настаўнікам напісала аб некаторых галоўных, як мне бачыцца, здзяйсненнях гэтых Вялікіх Беларусаў і іх жыватворнай прысутнасці ў Беларускім Космасе цягам цэлага стагоддзя. Артыкул "Бацька і сын Гарэцкія" быў апублікаваны да 90-годдзя Радзіма Гаўрылавіча ў газеце "Новы час" 30 лістапада 2018 / № 44 (607) Літаратурная Беларусь. – С.(1) 7 і (3) 9 з некаторымі скарачэннямі. Тут падаецца поўны тэкст рукапісу. Таццяна Якубоўская.

Бацька і сын Гарэцкія

Да 90-годдзя Радзіма Гаўрылавіча Гарэцкага

7 снежня 2018 года спаўняецца 90 гадоў **Радзіму Гаўрылавічу Гарэцкаму** – акадэміку, геолагу, грамадскаму дзеячу, пісьменніку,

*Акадэмік Радзім Гаўрылавіч
Гарэцкі*

прадстаўніку знакамітага роду Гарэцкіх і Чалавеку, які сваёй шматграннай плённай дзейнасцю ўмацоўвае незалежную Беларусь. Бацька яго Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі – адзін з заснавальнікаў Беларускай акадэміі навук, быў абраны акадэмікам як раз у снежані 1928 г., калі ў Мінску нарадзіўся яго другі сыноч, названы ў гонар правадыра племені радзімічаў, што жылі ў старажытнасці на ўсходзе нашай краіны. Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі – аднагодак цяперашняй Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. На сайце

акадэміі (<http://nasb.gov.by/rus/members/academicians/garetsky.php>) пра

акадэміка Р.Г. Гарэцкага можна даведацца, што ён вучоны ў галіне геалогіі і геатэктонікі, з'яўляецца замежным членам Расійскай акадэміі навук, доктарам геалага-мінералагічных навук, прафесарам, Заслужаным дзеячам навукі, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР і Дзяржаўнай прэміі БССР, а таксама Прэміі Расійскай АН імя акадэміка М.С. Шацкага, Прэміі НАН Беларусі і Сібірскага аддзялення РАН імя акадэміка В.А. Капцюга, узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, медалямі і іншымі адзнакамі.

Але афіцыйны сайт не дае даведкі аб усебаковай дзейнасці і здзяйсненнях нашага знакамітага сучасніка. І ў гэтым артыкуле таксама немагчыма і не ставіцца за мэту ахапіць усе дасягненні ў разнастайнай самаадданай працы Р.Г. Гарэцкага і годна ацаніць іх вартасць. У навуковай, навукова-арганізацыйнай, грамадскай і асветніцкай працы Радзім Гаўрылавіч прадойжыў справы бацькі, асноўныя напрамкі якіх дзіўна супадаюць – у абодвух любімая навука геалогія, абодвы былі дырэктарамі навуковых інстытутаў, ствараючых падмурак трывалай эканомікі краіны, абодва працавалі ў вядучых вышэйшых навучальных установах, сталі выбітнымі спецыялістамі ў прафесійнай дзейнасці, абодва лідэры Адраджэння і абаронцы незалежнасці і беларускасці роднай краіны.

Навуковыя дасягненні Р.Г. Гарэцкага ў геалогіі – тэктоніцы і геадынаміцы платформаў і радовішчаў карысных выкапняў добра вядомы ў колах геологаў не толькі Беларусі, але і Еўропы, і многіх краін свету. Яны адлюстраваны ў сотнях навуковых публікацый, сярод іх фундаментальныя манаграфіі і тэктанічныя карты, створаныя на падставе тэорыі тэктонікі пліт і адмыслова распрацаванай методыкі картаграфавання структур зямной кары, матэрыялы міжнародных праектаў, даклады на сесіях Міжнароднага геалагічнага кангрэса, Генеральнай канферэнцыі ЮНЕСКА і шматлікіх іншых форумаў навукоўцаў свету і розных краін. Радзім Гаўрылавіч – акадэмік-заснавальнік Міжнароднай акадэміі экалогіі і Міжнароднай акадэміі навук Еўразіі, член Амерыканскага геафізічнага саюза, доўгія гады

ўзначальваў Беларускае геалагічнае таварыства і інш. навуковыя суполкі. У 1998 г. Міжнародны біяграфічны цэнтр Кембрыджа ўключыў Р.Г. Гарэцкага ў спіс “Выдатныя людзі 20-га стагоддзя”.

Навукова-арганізацыйная праца Радзіма Гаўрылавіча ў якасці дырэктара Інстытута геахіміі і геофізікі НАН Беларусі ў часы яго росквіту (1977–1993 гг.), калі інстытут налічваў 300 супрацоўнікаў, стваральніка, прафесара і загадчыка кафедры дынамічнай геалогіі географічнага факультэта БДУ (ён вярнуў у БДУ геалагічную спецыялізацыю), віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук Беларусі, арганізатара і кіраўніка міжнародных навуковых праграм і нарад па тэктоніцы, сябра многіх рэдакцый навуковых часопісаў і шматтамовых энцыклапедычных выданняў і кніг, стваральніка і галоўнага рэдактара адзінага ў Беларусі навуковага геалагічнага часопіса “Літасфера” і шмат-шмат іншага шырока асвятляецца на інтэрнет-рэсурсах і ў друку і таксама дастаткова вядома ў геалагічнай супольнасці.

Шырока вядома і няспынная грамадская і асветніцкая праца Р.Г. Гарэцкага як сябра Рады і Прэзідэнта Згуртавання беларусаў свету “Бацькаўшчына”, сябра Рады многіх грамадскіх аб’яднанняў – Таварыстваў беларускай мовы і Беларускай інтэлігенцыі, Беларускага фонду культуры, прэзідэнта Фонду імя братоў Луцкевічаў, старшыні Фонду братоў Гарэцкіх, натхняльніка і аднаго з арганізатараў штогадовых “Чытанняў братоў Гарэцкіх” і навуковых чытанняў, прысвечаных памяці Г.І. Гарэцкага, аўтара шматлікіх публіцыстычных артыкулаў у газетах і часопісах аб важных падзеях у гісторыі Беларусі і сучасным жыцці, мноства артыкулаў-успамінаў пра знакамітых дзеячаў навукі, культуры і літаратуры, пра сяброў і паплечнікаў да юбілейных дат. Гэтая дзейнасць Радзіма Гаўрылавіча выяўляе яго шырокую эрудыцыю, гарачую ўвагу да пытанняў нацыянальнага развіцця Бацькаўшчыны, глыбока чалавечае, інтэлігентскае стаўленне да людзей і праблем, якія хвалююць сучаснікаў.

З 2006 г. Р.Г. Гарэцкі – сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў. Знакавыя літаратурныя творы яго апублікаваныя значна раней гэтай даты, сярод якіх

“Шляхам адраджэння”, – Мінск, 1997; “Ахвярую сваім “Я”. –, Мінск, 1998 з серыі “Людзі беларускай навукі”; “Гістарычны шлях беларускай нацыі і дзяржавы” (М.Біч, Р.Гарэцкі, У. Конан і інш.) – Мінск, 2001 і 2005, “Вечна жыве Беларусь!”. – Мінск, 2003; “Академик Яншин – дорогой мой учитель и друг”. – Москва, 2005. Да такіх твораў належаць і кнігі, галоўным рэдактарам і ўкладальнікам якіх быў Радзін Гаўрылавіч – “Акадэмік Гаўрыла Гарэцкі. Успаміны, артыкулы, дакументы. Да 100-годдзя з дня нараджэння”. – Мінск, 2000; “Гаўрыла Гарэцкі. Выбранае. – Мінск, 2002.

Творчасць пісьменніка Р.Г. Гарэцкага мае трывалыя карані ў родзе Гарэцкіх: яго бабуля Еўфрасіння Міхайлаўна была бардам свайго часу, ад яе запісаны больш за 300 песень, частку якіх сама і стварыла, а дзядзька Максім Гарэцкі стаў прызнаным класікам беларускай літаратуры. Пісьменнік Радзін Гарэцкі пераняў справу свайго знакамітага дзядзькі, загінуўшага ў росквіце таленту ў засценках сталінскага ГУЛАГу, дапісаўшы трагічныя старонкі лёсу братоў Гарэцкіх і паказаўшы значэнне і веліч гэтых Асоб у беларускім і сусветным Космасе. Акрамя ўжо названых кніг тэма жыцця і творчасці Максіма і Гаўрылы Гарэцкіх распрацоўваецца Р.Г. Гарэцкім на падставе ўспамінаў родных і сяброў, розных дакументаў і асабліва эпістальнай спадчыны Гарэцкіх у кнігах “Браты Гарэцкія”. – Мінск, 2008; “Акадэмік Гаўрыла Гарэцкі і Украіна”. – Мінск, 2009; “Гавриил Иванович Горецкий”. – Киев, 2012 (в соавт. с В.И. Оноприенко) у серыі “Научная биографическая литература” Расійскай акадэміі навук; “Лісты жыцця і кахання”. – Мінск, 2013. У гэтых кнігах Радзін Гаўрылавіч прадужыў апісваць гісторыю роду Гарэцкіх, якую распачаў Максім Гарэцкі ў сваёй “Камароўскай хроніцы”. Дзмітрый Бугаёў адзначыў: ***“Кніга пра братоў Гарэцкіх напісана з такімі замілаванасцю і сардэчнасцю, што кожны, хто ўважліва прачытае яе, абавязкова адчуе самаадданасць абодвух братоў у працы дзеля Беларусі, іх чалавечае высакародства, вышынню душыўных памкненняў і вялікую таленавітасць у многіх адносінах”*** (Прадмова да “Браты Гарэцкія”, 2008, с. 5). Вельмі важным момантам у гэтых творах, якія можна аднесці да

дакументальна-эпістальных, з'яўляецца пастаянная прысутнасць самога аўтара, эпізоды яго ўласных успамінаў аб перажытым сям'ёй і ім самім. Па гэтых эпізодах узнаўляецца дзяцінства, сталенне і шлях у навучы самога Радзіма Гаўрылавіча, яго стаўленне да бурлівых падзей нашага часу, яго чалавечыя, сыноўныя, нацыянальныя і грамадзянскія ідэялы.

Пра некаторыя сюжэты з кніг, што мяне моцна ўзрушылі, хочацца выказаць ўражанне неабыякавай чытачкі, многа гадоў працаваўшай у навуковым калектыве пад кіраўніцтвам Гаўрылы Іванавіча ў інстытуце, які доўгі час узначальваў Радзім Гаўрылавіч.

У кароткі момант даступнасці да архіваў КДБ на пачатку 1990-х гадоў Радзім Гаўрылавіч здолеў адшукаць і прачытаць справы братоў Гарэцкіх і апублікаваць гаротную праўду пра іх лёс. Радзім Гаўрылавіч здзейсніў подзвіг, вывучаючы матэрыялы следства па прысудах любым бацьку і дзядзьку, іх паказанні, самі пачварныя абвінавачванні і прысуды, асэнсавалі гэтыя страшныя падзеі і напісалі аб іх, перш-наперш, у кнізе, загаловак якой абрана сутнасць жыццёвага крэда Максіма Гарэцкага: **“Ахвярую сваім “Я” ва ймя святога ўсім нам Адраджэння”**. З шматлікімі вытрымкамі з ліставання пра жыццё і лёс Гарэцкіх апавядаецца ў пазнейшых кнігах пра іх, асабліва падрабязна ў кнізе **“Браты Гарэцкія”** (2008). Немагчыма чытаць без душэўных пакут гэтыя аповеды і лісты і ісці ўслед за аўтарам па крыжовай дарозе волатаў духу. А ісці павінны, бо толькі на гэтым шляху мы пазнаём Праўду.

У 1927 годзе Г.І. Гарэцкага прызначаюць дырэктарам новага Беларускага навукова-даследчага інстытута сельскай і лясной гаспадаркі імя У.І. Леніна. Праз 3,5 гады 24 ліпеня 1930 года яго, ужо акадэміка, арыштоўваюць па справе “Працоўнай сялянскай партыі”, якая быццам была арганізавана прафесарамі Пятроўскай (тады Ціміразеўскай) сельскагаспадарчай акадэміі М.Д. Кандрацьевым, А.В. Чаянавым, А.А. Рыбнікавым і інш., а таксама па справе неіснуючага, выдуманнага ў ДПУ

“Саюза вызвалення Беларусі”, стваральнікам і адным з кіраўнікоў якога быццам быў Г.І. Гарэцкі.

Яшчэ ў час папярэдняга следства 21–23 верасня 1930 г. ў Мінску Г.І. Гарэцкі пісьмова заявіў: *“Я уже предупреждён [...], что моё отрицание принадлежности к контр-революционным организациям рассматривается как поведение, достойное “отпетого контр-революционера”, также предупреждён и о том, что такое поведение значительно ухудшает моё положение и отразится на постановлении обо мне коллегии ОГПУ в смысле назначения наиболее сурового наказания. И все же я категорически отрицаю принадлежность свою к ТрКрП и СВБ. Я считаю, что если бы я под влиянием чисто животного страха перед наказанием стал утверждать несуществующие или неверные факты, то тем самым я ввёл бы в обман как ОГПУ, так и принёс бы вред ложным утверждением социалистическому строительству”*. (Ахвярую сваім “Я”, 1998, с. 176). Гэта відавочны доказ таго, што Г.І. Гарэцкі не прызнаваў ніякай сваёй віны, што не раз пазней заяўляў на допытах і даказваў на асабістых стаўках з былымі супрацоўнікамі і даносчыкамі.

У заяве ў ДПУ Беларусі 14–15 жніўня 1930 г. Гаўрыла Гарэцкі *“наказаў сутнасць трагедыі беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі і асабіста сваёй”*. (Ахвярую сваім “Я”, 1998, с. 150). У ёй пададзены і аўтабіяграфічныя звесткі ад 1917 г., калі Гаўрыла быў вучнем Каморніцка-агранамічнай школы ў Горках, да моманту арышту. У час следства ў сакавіку – красавіку 1931 г. ў пісьмовых паказаннях Гаўрыла Гарэцкі даў справаздачу аб сваёй навуковай, грамадскай і арганізацыйнай дзейнасці, ў тым ліку, падрабязна пра горацкі і мінскі перыяды жыцця, магчыма, маючы надзею, што архівы КДБ калісьці будуць даступны для вывучэння. Так яно і сталася. Вось што піша Радзім Гарэцкі пра тыя паказанні: *“Г. Гарэцкі ўбачыў, што большасць яго сяброў, супрацоўнікаў, знаёмых на працы арыштаваныя, прызналі сябе вінаватымі ў контррэвалюцыйных дзеяннях, у самых неверагодных*

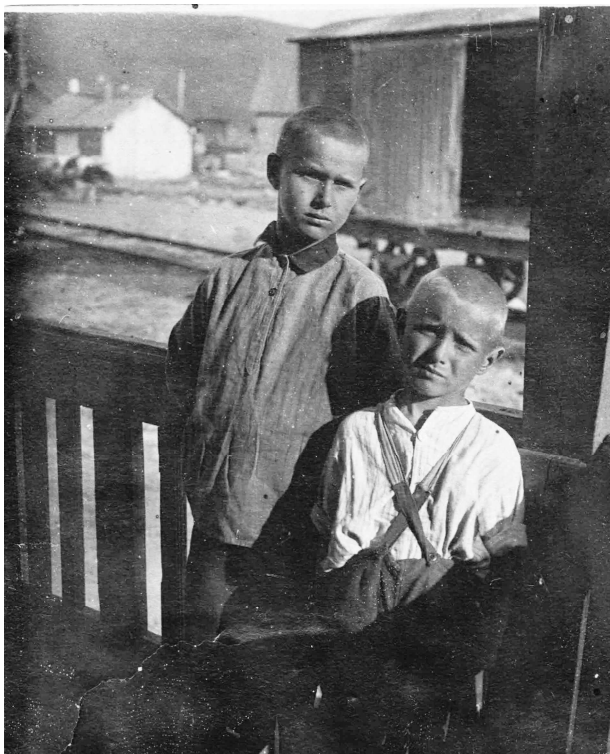
злачынствах. Ён добра ведаў, што на самай справе ўсяго гэтага не было, не існавала і розных падпольных арганізацый, якія ўзгадваліся ў паказаннях і ў якіх як быццам удзельнічаў і ён. Следчыя пагражалі, што яго чакае вельмі сур'ёзнае пакаранне, хутчэй за ўсё смяротны прыгавор. Хацелася ўсё ж сказаць хаця б частковую праўду аб тым, што рабіў ён, інстытут і яго супрацоўнікі, як яны хацелі ўзняць сельскую гаспадарку на карысць Беларусі. Няхай гэтая праўда застанецца хаця б у справе. Але як гэта зрабіць? Следчыя дазваляюць прызнаць такія пакаванні толькі як прызнанні нейкіх шкодных спраў. Таму катэгарычна адмаўляючыся ад свайго ўдзелу ў ПСП, СВБ і Цэнтры, Гарэцкі ўсё ж вырашыў напісаць пакаванні аб сваім “шкодніцтве”. (там жа, с. 195 – 196).

Чытаючы сёння аб усіх тых “шкодніцтвах”, бачыш, якая вялікая і карысная арганізацыйная, навуковая і доследная праца была праведзена за кароткі час дырэктарам Гаўрылам Гарэцкім, якія крокі падтрымкі ці супраціўлення інстытут меў ад дзяржавы, як глыбока аналізаваліся навуковыя дасягненні ў штогадовых справаздачах, які станоўчы ўплыў мела праца інстытута на поспехі ў сельскай і лясной гаспадарцы. Трэба памятаць, што прозвішчы супрацоўнікаў, дзяржаўных дзеячаў, якія ўпаміналіся Г. Гарэцкім у паказаннях аб “шкодніцтве”, адносіліся да асоб, якія ўжо былі арыштаваныя і на “паказаннях” многіх з іх як бы даказвалася яго віна. Па колькасці арыштаваных відаць маштаб страт сярод спецыялістаў у сельскай гаспадарцы і сярод яе кіраўнікоў у дзяржаўных органах.

Распрацаваныя Г.І. Гарэцкім і ўвасобленыя на практыцы супрацоўнікамі інстытута ў Беларусі навуковыя асновы вядзення сельскай гаспадаркі, прынцыпы “штандорту” не страцілі актуальнасці па сённяшні дзень. Структурныя падраздзяленні гэтага інстытута сталі асновай для стварэння некалькіх навуковых устаноў Акадэміі навук Беларусі, а сістэма доследных станцый, ухваленая Н. Вавілавым, была распаўсюджана на ўвесь Савецкі Саюз.

Р.Г. Гарэцкі доўга вагаўся, ці варта публікаваць асабістыя лісты паміж мужам і жонкай, але сыноўні і грамадзянскі доўг перамаглі і “Лісты жыцця і кахання” пабачылі свет. Ліставанне Гаўрылы Іванавіча і яго любай жонкі Ларысы Восіпаўны, якія большую частку свайго жыцця амаль да вяртання ў Беларусь у 1969 г., пражылі ў разлуцы і неімаверна цяжкіх жыццёвых варунках *“Данамагло выжыць і быць шчаслівымі, стварыць і захаваць добрую сям’ю, узгадаваць двух сыноў, дасягнуць вышыняў у прафесійнай дзейнасці. [...] Чытаючы гэтыя лісты, можна яскрава адчуць жыццё не проста адной сям’і, але і многія моманты падзей усёй краіны і свету”*. (Р.Г. Гарэцкі “Лісты жыцця і кахання”, 2013, с. 3).

Калі Гаўрылу Іванавіча арыштавалі, меншаму сыночку было толькі паўтары гадочки. Бацьку асудзілі да расстрэлу, які замянілі на 10 гадоўсылкі ў Салаўкі. Як адукаваны спецыяліст ён быў накіраваны на будаўніцтва Беларуска-Балтыйскага канала ў яго самай паўночнай частцы на Кольскай паўвыспе, дзе стаў працаваць як геалаг. Пачалося пакутнае, амаль на 40 гадоў, вандроўнае жыццё сям’і Гарэцкіх. І хаця ў 1934 г. пасля датэрміновага

Усяслаў і Радзін Гарэцкія. Пасёлак Кола, дзе Гаўрыла Гарэцкі працаваў на будаўніцтве Беларуска-Балтыйскага канала, ліпень 1936 г.

вызвалення Гаўрылы Іванавіча сям’я аб’ядналася, але можна было жыць толькі ў месцах яго зняволення ў Коле, Туломе і Мядзвежай Гары на Кольскай паўвыспе і іншых далёкіх ад Беларусі краёх. Потым былі яшчэ арышты 1937-га і самы страшны – у 1938 гг., пасля якіх Гаўрыла Іванавіч доўгі час працаваў інжынерам-геолагам на будоўлях вялікіх і малых гідраэлектрастанцый, каналаў і плацін у арганізацыях, падпарадкаваных НКУС. Ён не мог выбіраць месца жыхарства, быў у бясконцых

геалагічных экспедыцыях і выправах, адарваны ад сям'і. Для Радзіма і яго брата Ёсяслава лісты бацькі ў дзяцінстве і, бадай, да канца студэнцкіх гадоў, былі магутнай падтрымкай, праяўленнем бацькоўскай любові, клопату і дапамогі, выходзілі ў іх лепшыя чалавечыя якасці, загартоўвалі характар. У перапіскі з бацькам Радзім з 9-га класа пачаў пісаць па-беларуску, засвойваць родную мову, бо даводзілася жыць і вучыцца ў рускамоўным асяроддзі ды яшчэ ў 13-і розных школах ад Колы ў Мурманскай вобласці да Чкалаўску пад Ніжнім Ноўгарадам. Здзіўляе загадкавая сувязь бацькі і сына праз почырк, бо рукапісныя старонкі Радзіма Гарэцкага цяжка адрозніць ад почырка Гаўрылы Іванавіча, розныя школы не паўплывалі, моцная спадчыннасць праявілася нягледзячы на тое, што бацькі не было побач амаль усе школьныя гады.

Загартоўваўся характар і воля Радзіма Гарэцкага ў гады ваеннага ліхалецця, калі ён з маці, яе бацькамі і яе братавай з восені 1941 г. жылі ў эвакуацыі ў сяле Вавоўж ва Удмурціі. Як і многія людзі ў той час яны цярпелі і голад і холад, былі цяжкасці з набыццём вопраткі, што асабліва адчувалася ў марозныя зімы. Пачуццё пастаяннага голаду суправаджала Радзіма Гаўрылавіча з самага ранняга маленства і амаль ўсе студэнцкія гады, нягледзячы на намаганні маці і бацькі, які рэгулярна прысылаў частку свайго сціплага заробку для падтрымкі сям'і. Мясцовыя людзі ва Удмурціі таксама жылі цяжка, не толькі вайна таму была прычынай, а і вялікая колькасць уцекачоў, што пасялілася тут, таму да прыезжых ставіліся часта недабразычліва і нават варожа. Вельмі моцнае і сумнае ўражанне застаецца ад апісання паездак узімку па калгасах раёна па пробы насення, якія павінна была аналізаваць на вартасць для пасеву Ларыса Восіпаўна як загадчыца кантрольна-насеннай станцыі. Трынаццацігадоваму сыну часта даводзілася ехаць з ёй фурманам. *“Снегу ўзімку намятала вельмі многа [...]. Санны шлях быў дужа вузкі, толькі для аднаго каня. Калі яны сустракаліся з мясцовым селянінам, ён ніколі не саступаў дарогі, хаця і бачыў, што насустрач едзе жанчына з хлопцам, таму ім, слабейшым, даводзілася*

з'язжаць убок. Конь правальваўся на пуза, хлопец – на грудзі, але цягнуў каня за аброць, а той не ішоў, потым неяк падскокваў, каб ногі троху выскачылі са снегу і змаглі зрабіць хоць крок... А маці і сыну здавалася, што ён вось-вось зламае нагу – і што тады рабіць і як тады аплачваць за чужога каня. Мужык азіраўся, э'едліва і самазадаволена ўсміхаўся. Доўга корпаючыся, з вялікай цяжкасцю выбіраліся на дарогу. Зноў раўнамерна бег конь і каціліся санкі, а яны маліліся, каб не сустрэўся хто-небудзь яшчэ. Узімку было вельмі многа ваўкоў, не менш галодных, чым людзі. Голад гнаў іх аж у сяло. Дні былі кароткія і як Ларыса ні старалася вярнуцца да цемнаты, гэта рэдка атрымлівалася. Было страшна, калі чулі прагнае выццё ваўкоў ці бачылі пранізлівы бляск іх вачэй у цемры позняга вечара. Сын мацней паганяў каня і адчуваў, як яго мама бліжэй падсоўваецца да яго". (Браты Гарэцкія, 2008. с. 195).

Аднак былі іншыя, радасныя падзеі нават у той цяжкі час. У канцы ліпеня 1943 г. маленькая сям'я з трох чалавек аб'ядналася ўпершыню за доўгі час. Да Гаўрылы Іванавіча, які жыў і працаваў у Чунжыне (пасёлак на процілеглым ад г. Чусавы беразе ўральскай ракі Чусавая) пераехалі з Вавожа спачатку Ларыса Восіпаўна, потым і Радзім. Старэйшы сын Славік тады працаваў токарам у Маскве на аўтамабільным заводзе імя Сталіна (ЗІС). Малодшага сына паслалі на лесапавал, але Гаўрыла Іванавіч праз некаторы час змог уладкаваць яго рабочым на геалагічных вышуканнях. Аднойчы яны *"...паехалі на створ Кумыш, адкуль да Чунжына спуціліся на рацэ Чусавой больш за 60 км на плытах. Уражанне было надзвычайнае – і ад нечаканых прыгод, якія здараліся, і ад сустрэч з апантанымі геалагамі ды рознымі цікавымі людзьмі, і ад хараства прыроды, прыгожых краявідаў: высачэзных сценак скал, аб якія білася нястомная бурная вада і аб якія незнарок стукаліся плыты (многа плытоў і барж разбівалася тут); магутных сосен і елак, якія караскаліся на самыя вярышыні гор; сіняга неба і ласкавых рэдкіх праменняў сонца, якое часта змянялася халоднай залеваю; смачных ягад і свежай юшкі... Мусіць, гэта падарожжа з*

бвцѣкам стала для сына вырашальным у выбары будучай прафесіі". (Браты Гарэцкія, 2008. с. 214).

Кніга **“Академик Яншин – дорогой мой учитель и друг”, 2005**, напісана па-руску, бо выдавалася ў Маскве Інстытутам праблем нафты і газу РАН. Уражанне ад гэтага твора мастацкай літаратуры надзвычай моцнае і незабыўнае, бо гэта і дакументальная аповесць пра знакамітага, сусветна вядомага вучонага – геолога і даследчыка прыроды Аляксандра Леанідавіча Яншына, якім ганарацца і геалагі Беларусі, бо ён – *“ліцвін са Смаленску”*, і цікавыя даследаванні на шляху сцвярджэння ў навуцы 1960-х гадоў новай глабальнай тэктонікі (тэктонікі пліт) і яе важнай часткі – вучэння аб маладых платформах, і пра тое, як выпускнік геолога-разведчаў факультэта Маскоўскага нафтавага інстытута імя І.М. Губкіна Радзім Гарэцкі стаў знакамітым тэктаністам і лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР. Яшчэ ў гэтай кнізе з душэўнай узрушаннасцю і сардэчнай цеплынёй, з удзячнасцю і прыхаваным гонарам апісаны навуковыя і сяброўскія дачыненні Настаўніка і яго Вучня.

Вось некалькі эпізодаў з гэтай кнігі. У 1951 г. для выканання Дзяржаўнай геалагічнай здымкі маштабу 1:200 000 у межах Прыкаспійскай упадзіны ствараліся новыя геалагічныя партыі і ў іх набіралі студэнтаў, бо падрыхтаваных спецыялістаў не хапала. Адну з такіх партый прапанавалі ўзначаліць дыпломніку Радзіму Гарэцкаму. У ёй было 4 студэнты, радыстка, кухарка і тры рабочыя. Усе ўдзельнікі здымкі былі жыхарамі сярэдняй паласы краіны і вельмі баяліся, што не справяцца з работай, бо ім выпала весці здымку Чушкакульскай антыкліналі, якая адпавядае аднайменнаму ўзвышшу, што з’яўляецца паўднёвым працягам Мугаджар. Адзінай крыніцай ведаў пра геалогію гэтай казахстанскай часткі Прыкаспійскага рэгіёну былі справаздачы А.Л. Яншына і яго калег 1937–1939 гг. і яго кніга *“Новые данные о геологическом строении и гидрогеологии района Чушкакульской антиклинали”* (1940), аўтар якой ужо быў вядомы як найлепшы знаўца рэгіянальнай геалогіі Казахстана. Таму Радзім Гарэцкі імкнуўся сустрэцца з

А.Л. Яншыным і атрымаць кансультацыю. Вучоны ж быў вельмі заняты і пасля цяжкай траўмы яшчэ не выязджаў на палявыя працы. Аднак позняй восенню таго года А.Л. Яншын адправіўся да геалагаў у Чалкар у Заходні Казахстан. Радзім Гарэцкі паслаў у Чалкар свайго самага “настырнага” сябра-студэнта з наказам, каб той без Яншына не вяртаўся. І праз некалькі дзён Л.А.Яншын, як *“анёл-выратавальнік”* спусціўся на верталёце ў палявы лагер партыі Радзіма Гарэцкага.

“Мы выделили А.Л. нашу лучшую палатку, сами уплотнились с жильём в другой. Из вьючника он достал примус, который вскоре весело зажурчал, подняв температуру в палатке до вполне терпимой, под ноги постелил небольшую кошму, а через некоторое время вскипела вода в привезённом им небольшом чайнике. Яншин заварил крепкий индийский чай (№2) и не прошло и получаса, как он пригласил всех геологов в свою палатку на беседу. Уже стало темнеть, поэтому он из своего волшебного вьючника достал несколько свечей и зажжёг их. Мы были удивлены, как наша промокшая палатка, в которой даже в ватниках было промозгло и неуютно, как по мововенію волшебника, превратилась в такое уютное, тёплое, привлекательное жилище”. (Р.Г. Горецкий. Академик Яншин..., 2005, с. 19). А.Л. Яншын прабыў у партыі тры дні, выязджаў у маршруты і *“так много нам объяснил, открыл глаза на ряд ранее нам совершенно неясных явлений, которые оказались довольно-таки простыми и теперь понятными”.* (Там жа, с.20). Так адбылася першая сустрэча з Аляксандрам Леанідавічам. Дзякуючы ёй здымка была паспяхова завершана, хоць і працавалі ў полі да снегу, але ў бадзёрым і аптымістычным настроі. А.Л. Яншын быў уражаны поспехамі здымачнай партыі, якую ўзначальваў студэнт Гарэцкі, высока цаніў матэрыялы, што яны здабылі пры вивучэнні і карціраванні Чушкакульскай антыкліналі, выкарыстаў іх і схематычную геалагічную карту ў сваіх публікацыях па геалогіі Заходняга Казахстана і Прыаралля. У выніку даследаванняў Р.Г. Гарэцкага і яго калег ў 1965 г. тут быў адкрыты новы газаносны раён.

Вялікая роля А.Л. Яншына ў лёсе Радзіма Гарэцкага выявілася ў запрашэнні яго працаваць у Геалагічным інстытуце Акадэміі навук СССР (ГІНе). Пры заканчэнні Маскоўскага нафтавага інстытута Радзім Гарэцкі атрымаў накіраванне на працу ў Геалагічнае ўпраўленне БССР. Гэтаму былі рады і бацька і сын, бо Гаўрыла Іванавіч тады ўжо рабіў намаганні вярнуцца на працу ў Беларусь, аднак гэтая яго мара здзейснілася значна пазней. А працаваць у адной з лепшых у свеце навуковых геалагічных устаноў, ды яшчэ ў А.Л. Яншына было марай кожнага геолога. Таму і Радзім, параіўшыся з бацькам, даў згоду. З немалымі цяжкасцямі пры залагоджванні фармальнасцей са зменай накіравання, у якіх актыўны ўдзел бралі і А.Л. Яншын і член-карэспандэнт АН СССР, загадчык Геалагічнага сектара ГІНа Мікалай Сяргеевіч Шацкі, пазней дырэктар інстытута (ён добра ведаў і цаніў Гаўрылу Іванавіча па працы ў “Гідрапраекце”), Радзіма Гаўрылавіча прынялі на працу. Аднак гэта суправаджалася яго праверкай у пэўных органах як сына неаднойчы рэпрэсаванага “ворага народа”. ***“Хорошо, что как раз в это время мой отец за участие в строительстве Цимлянской ГЭС был награждён орденом Трудового Красного Знамени – видимо, это и решило мою судьбу”.*** (Там жа, с. 23).

За час працы ў ГІНе (1952–1971 г.) у Радзіма Гаўрылавіча ў поўнай меры выявіўся і развіўся талент вучонага і арганізатара. Яго надзвычайная працавітасць, звычка да напружанай працы, выдатныя веды па спецыяльнасці, адказнасць за давераную справу, дабрасумленнасць і лёгкі характар – лагодны ў адносінах з людзьмі, але цвёрды ў прынцыповых моманты, спрыялі поспехам і аўтарытэту ў калектыве.

Вельмі паказальна, якім чынам у адносінах паміж Настаўнікам і Вучнем “выкоўваўся” выдатны даследчык. Аляксандр Леанідавіч Яншын з першых дзён карыстаўся дапамогай Радзіма Гарэцкага пры падрыхтоўцы манаграфіі “Геология Северного Приаралья”, якая ўжо ў снежані 1952 г. была абаронена як доктарская дысертацыя, а пазней выдадзена як фундаментальная манаграфія. ***“Интенсивная работа над диссертацией и***

книгой шла и в Москве, а в летнее время и в поле. А.Л. оставлял или присылал мне письма или записки-инструкции, в которых содержалось подробнейшее (по пунктам) описание того, что нужно побыстрее сделать". (Академик Яншин..., 2005, с. 38). А пунктаў у такіх інструкцыях было больш за дзесятак і выкананне іх сталася выдатнай школай для маладога даследчыка. З-за вялікіх нагурузак і занятасці, з-за праблем са здароўем А.Л. Яншын часта пісаў такія пісьмы з падрабязнымі рэкамендацыямі, ставіў задачы, што рабіць у палявых даследаваннях, прасіў дапамагчы з рэдагаваннем манаграфій, зрабіць даклад ад імя калектыву аўтараў – ўсё гэта вельмі спрыяла поспеху працы і ўдасканаленню маладога вучонага. Такі метада супрацоўніцтва – праз пісьмы з своеасаблівай праграмай чарговых работ – захоўваўся ўвесь час працы з А.Л. Яншыным. Ліставанне Настаўніка не было суха дзелавым, а прасякнута клопатам аб ўмовах працы і як бы бацькоўскай увагай да Радзіма Гарэцкага. У А.Л. Яншына не было сваіх дзяцей і Радзім Гаўрылавіч прызнаецца, што часта адчуваў вельмі цёплыя, амаль бацькоўскія адносіны свайго Настаўніка.

Яшчэ адзін метада работы, які паскараў выкананне тэрміновых заданняў, быў выкарыстаны калектывам аўтараў на чале з А.Л. Яншыным пры падрыхтоўцы тамоў у шматтамовае выданне "Геология СССР". Асабліва складанай аказалася праца над XXI томам "Западный Казахстан", бо ўпершыню неабходна было сістэмаваць і апісаць геалогію вялізнай тэрыторыі з разнастайнымі па геалагічнай будове раёнамі і пашыранымі ў іх пародамі ад дакембрыю да сучаснасці. У Маскве былі сабраны неабходныя літаратурныя і фондавыя крыніцы, аднак асноўныя матэрыялы знаходзіліся ў адказнай за падрыхтоўку тома да выдання адной з экспедыцый Міністэрства геалогіі Казахскай ССР, якая размяшчалася ў Акцюбінску. Таму было вырашана разбіць на лета палявы лагер недалёка ад горада на рацэ Каргала, яго так і называлі "лагер акадэмікаў", бо асноўнымі жыхарамі былі геалагі з АН СССР, яны ж аўтары тома – А.Л. Яншын (таксама і рэдактар тома), В.С. Жураўлёў, А.Е. Шлезінгер, Р.Г. Гарэцкі і інш. **"Каждый основной**

«писатель» геологических статей и их редактор имел свой раскладной походный стол и стул, выючник, наполненный необходимыми материалами и книгами; он выбирал наиболее приглянувшееся ему место в тени [...] на берегу реки. Жара принуждала принять пляжную форму. Работа шла по-настоящему ударными темпами не только из-за спокойной обстановки без всякого отвлечения (как это бывало часто в Москве), но и из-за длительности – с утра до самого позднего вечера. Думаю, что производительность труда превышала московскую в 4–5 раз». (Академик Яншин..., 2005, с. 85). Праз пару сезонаў рукапіс быў падрыхтаваны і ў 1970 г. XXI том пабачыў свет у дзвух кнігах з “Геологической картой Западного Казахстана” маштабу 1:500 000.

Такі метад працы часта выкарыстоўваўся і пры састаўленні справаздач, дакладных запісак, а таксама і для падрыхтоўкі доктарскай дысертацыі Радзімам Гаўрылавічам. К таму часу ён быў абраны сакратаром партыйнай арганізацыі інстытута і працаваць над дысертацыяй стала вельмі складана. І ў знакавым у навуковай кар’еры Радзіма Гаўрылавіча 1969 г. яму прысудзілі званне доктара геолога-мінералагічных навук за працу “Тектоника молодых платформ Евразии” і ён стаў лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР у складзе калектыву на чале з А.Л. Яншыным за “Тектоническую карту Евразии” і манаграфію “Тектоника Евразии”.

У гэтым жа 1969 г. пераехалі ў Мінск Гаўрыла Іванавіч з Ларысай Восіпаўнай, якім далі кватэру на вул. Акадэмічнай, 13. У 1954 г. з Г.І. Гарэцкага знята судзімасць, а ў 1958 г. ён рэабілітаваны. У званні акадэміка АН БССР Г.І. Гарэцкі быў адноўлены ў 1965 г. па спецыяльнасці геалогія. На працу ў Беларусь Гаўрыла Іванавіч змог вярнуцца толькі праз 10 доўгіх гадоў пасля рэабілітацыі – спачатку, ў 1968 г., старшым навуковым супрацоўнікам Лабараторыі геахімічных праблем, а пры ўтварэнні ў 1970 г. на базе гэтай лабараторыі Інстытута геахіміі і геафізікі АН БССР узначаліў аддзел геалогіі і палеапатамалогіі антрапагену. Пакутлівы шлях да роднай Беларусі завяршыўся, калі Гаўрыле Іванавічу было 69 гадоў. Галоўнай мэтай жыцця і

працы ў акадэміі навук было стварэнне навуковай школы даследчыкаў і вывучэнне геалогіі і выяўленне карысных выкапняў як неабходнай падставы гаспадарчага росквіту любай Бацькаўшчыны. Заставалася яшчэ гарачае жаданне, каб і яго сын, ужо знакаміты геалаг-тэктаніст, таксама працаваў разам з бацькам у Беларусі. І ў 1971 г. прэзідэнт АН БССР М.А. Барысевіч запрашае Р.Г. Гарэцкага на працу ў Мінск, у Інстытут геахіміі і геафізікі АН БССР. У снежні гэтага ж года Радзін Гаўрылавіч вяртаецца на Радзіму і ўзначальвае створаны ў інстытуце аддзел агульнай і рэгіянальнай тэктонікі. У хуткім часе Р.Г. Гарэцкі становіцца прызнаным лідэрам тэктанічнай школы Беларусі і Прыбалтыкі, у 1977–1993 гг. ён дырэктар інстытута, у 1992–1997 гг. – віцэ-прэзідэнт НАН Беларусі. Праца ў Беларусі адкрыла новыя перспектывы і дала магчымасць апантана служыць на карысць беларускай геалагічнай навукі, культуры і грамадства сваёй Бацькаўшчыны. Падрабязна аб навуковай і грамадскай дзейнасці акадэміка Р.Г. Гарэцкага і калектыву

Бацька і сын – Гаўрыла і Радзін Гарэцкія ў Інстытуце геахіміі і геафізікі АН БССР, 1978 г.

тэктаністаў, геафізікаў, сейсмолагаў і інш. спецыялістаў-геолагаў Беларусі пры ўдзеле і пад яго кіраўніцтвам выдатна напісаў адзін з лідэраў рэгіянальнай і нафтавай геалогіі Беларусі член-карэспандэнт Р.Е. Айзберг (Радзін Гаўрылавіч Гарэцкі. Бібліяграфія вучоных Беларусі. – Мінск, 2013).

А я трымаю ў руках кнігу Радзіма Гарэцкага “Апантаны Бацькаўшчынай. Жыццёвы меланж-2”, якая выдадзена “Кнігазборам” ў

Мінску ў 2018 годзе накладам 150 асобнікаў. Я адна з нямногіх, хто мае кнігу ды яшчэ з дарчым надпісам! Ёсць і першая кніга – “Жыццёвы меланж” 2013 г. таго ж выдавецтва накладам аж 300 асобнікаў! Гэта кнігі новага жанру мастацкай літаратуры, створанага пісьменнікам Радзімам Гарэцкім. Вось як сам аўтар характэрызуе гэты жанр у “Прадмове” да першай кнігі. *“Жыццёвы меланж – так я называю жанр кароткіх замалёвак, мініяцюр, нярэдка блізкіх да вытрымак з дзённікавых запісаў, якія тычацца розных здарэнняў, праяў, эпізодаў штодзённага жыцця і выкліканых імі пачуццяў, думак. Сюды ж трапляюць успаміны ці роздумы пра розных сяброў, знаёмых, выдатных дзеячаў літаратуры, культуры, навукі, часта звязаныя з іх юбілейнымі датамі”* (Жыццёвы меланж, 2013. с. 3). Аўтар тлумачыць, што геалагі ведаюць меланж (ад французскага “сумесь”) як назву горнай пароды, якая ўтвараецца пры стрэсавых з’явах, напрыклад, ад насоўвання з вялікай сілай аднаго блока зямной кары на другі, у выніку ў разломныя зоны трапляюць адломкі разнастайных па рэчавым складзе і па колеры парод, якія і ўтвараюць прыгожыя стракатыя адклады пад назвай меланж. І далей – глыбокая філасофская выснова: *“Так у жыцці людзей уздзеянне чалавека на чалавека, адной супольнасці людзей на другую, краіны на краіну, прыродных феноменаў і самых разнастайных з’яў выклікаюць стрэсавыя сітуацыі як станоўчыя, так і адмоўныя, якія і застаюцца ў памяці чалавека. Так узнікае “жыццёвы меланж”* (там жа). Як сцвярджае сам аўтар, у літаратуры жыццёвы меланж яго пачаўся з кнігі “Вечна жыве Беларусь”, 2003, у якой сабраны артыкулы, выступленні, інтэрв’ю акадэміка Р.Г. Гарэцкага за пяць гадоў. *“У іх – роздум пра дзяржаўнасць, незалежнасць, дэмакратыю, нацыянальнае адраджэнне Беларусі, становішча беларускай мовы, развіццё культуры, навукі, адукацыі, успаміны і нарысы пра дзеячаў навукі, а таксама абразкі і кароткія мініяцюры розных гадоў”*.

Адметнай рысай сучаснага літаратурнага жыцця ў Беларусі з’яўляецца тое, што многія выдатныя творы беларускамоўных пісьменнікаў упершыню

друкуюцца за мяжой. Так здарылася і з “Жыццёвым меланжам” Радзіма Гарэцкага, *“лірычная проза”* якога ўпершыню пабачыла свет у беларускамоўным часопісе *“Тэрмапілы”*, што выдаецца ў Беластоку. У гэтым часопісе таксама публікаваліся творы Ніла Гілевіча і Анатоля Вярцінскага. Тэрмапілы – гэта гарачыя крыніцы (“гарачыя вароты”, з грэцкага) прыкладна за 210 км ад Афін з гаючай вадой. У іх, паводле легенды, сам Геракл лячыў раны і ўмацоўваў свае сілы пасля подзвігаў. Так і часопіс “Тэрмапілы” у Польшчы спрыяе ўмацаванню беларушчыны.

Чытаць гэтыя кнігі – асалода і ўзрушанасць надзвычайна высокія, бо ў іх нанова перажываеш падзеі і з’явы, сведкамі і ўдзельнікамі якіх былі мы самі за апошнія 27 гадоў. Позірк на іх нашага знакамітага Суайчынніка, Вучонага, Інтэлігента, Чалавека высокай духоўнасці, адданага Бацькаўшчыне, – невычэрпная крыніца Натхнення, Веры і Надзеі на шчаслівую будучыню Беларусі.

Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі да гэтага часу плённа працуе галоўным навуковым супрацоўнікам у лабараторыі геатэктонікі і геафізікі Інстытута прыродакарыстання Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Яго кожны дзень можна убачыць на працоўным месцы, абмеркаваць з ім самыя складаныя пытанні, атрымаць параду, падтрымку і дапамогу. З’яўляюцца ў друку яго навуковыя артыкулы і сумесныя манаграфіі з новымі ідэямі і канцэпцыямі, у перыядычным друку – нарысы на хвалюючыя тэмы жыцця нашай незалежнай краіны, апавяданні пра знакамітых суайчыннікаў. Абдумываюцца планы і сюжэты новых кніг навуковай і мастацкай літаратуры, рэдагуюцца манаграфіі даследчыкаў Беларусі і другіх краін, чарговыя нумары часопісаў, здзяйсняюцца клопаты аб захаванні спадчыны Максіма і Гаўрылы Гарэцкіх, аб выданні матэрыялаў штогадовых “Чытанняў братоў Гарэцкіх” (у 2018 г. адбыліся 26-я чытанні), абмяркоўваюцца дысертацыі, якімі кіруе або якім апаніруе, прапаноўваюцца тэмы новых вышуканняў і прагнозы на карысныя выкапні і шмат іншага, што на самым высокім узроўні можа зрабіць толькі Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі.

Захопленасць навукай, служэнне любай Бацькаўшчыне, высокія чалавечыя якасці прыцягваюць да Радзіма Гаўрылавіча ўсіх, хто яго ведае. Яму ўласцівы шляхетная інтэлігентнасць, аптымізм і добразычлівасць, дэмакратызм, увага да калег і вучняў, здольнасць бачыць галоўнае ў складаных праблемах. Ён маральны аўтарытэт і жыццёвы арыенцір для ўсіх, каму дарагая Беларусь.

Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі адзін з тых, хто працягвае ствараць Беларусь, аб якой марыў яго бацька – аб заможнай, культурнай, адроджанай, вольны народ якой сацыяльна і нацыянальна свядомы, не саромецца беларусам звацца. ***“І над усім – ува ўсім – перш за ўсё Вялікае Роднае Слова, Мова, крыніца жыцця, падстава неўміручасці, душа і сэрца народа, яго Бог, яго жыццё, сам народ”.*** (З запіснай кніжкі Г. Гарэцкага, “Ахвярую сваім “Я”, 1998., с. 251).

Напярэданні Юбілею вельмішаноўнага Радзіма Гаўрылавіча шматлікія прыхільнікі яго Таленту і яго Спраў, беларусы ўсяго свету зычаць яму моцы духу, добрага здароўя, шчасця і радасці ад сваёй вялікай і так неабходнай сучаснікам працы дзеля светлай будучыні нашай Бацькаўшчыны!

Склала Таццяна Якубоўская